

**STANDPUNTBEPALING FOBID INZAKE
WETTELIJKE UITZONDERINGEN VOOR BIBLIOTHEKEN TER HANDHAVING VAN HUN
POSITIE IN DE INFORMATIEMAATSCHAPPIJ**

naar aanleiding van de Europese richtlijn 'Harmonisatie van het auteursrecht en de naburige rechten in de informatiemaatschappij'

Aangenomen door:

- FOBID: Federatie van Organisaties op het gebied van Bibliotheek-, Informatie- en Documentatiewezen
- IWI: Innovatie Wetenschappelijk Informatievoorziening
- KB: Koninklijke Bibliotheek
- NBLC: Vereniging van Openbare Bibliotheken
- NVB: Nederlandse vereniging van Bibliothecarissen, documentalisten en literatuuronderzoekers
- UKB: Samenwerkingsverband van universiteiten, de Koninklijke Bibliotheek en de Bibliotheek van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.

FOBID Juridische Commissie
Den Haag, mei 2001

Aanbevelingen Nederlandse bibliotheken betreffende de Europese Richtlijn 'Harmonisatie van bepaalde aspecten van het auteursrecht en de naburige rechten in de informatiemaatschappij'

De Europese richtlijn 'Harmonisatie van het auteursrecht en de naburige rechten in de informatiemaatschappij' (hierna: de EG-richtlijn) is van grote invloed op de positie van bibliotheken in Nederland. Haar invloed zal vooral terug te vinden zijn in de door de maatschappij aanvaarde taken van bibliotheken: het bieden van een breed informatieaanbod en het op niet commerciële basis verschaffen van laagdrempelige toegang tot deze informatie.

De in de EG-richtlijn neergelegde balans tussen rechthebbenden en gebruikers biedt volgens de FOBID mogelijkheden de bestaande maatschappelijke positie van bibliotheken te handhaven. Door middel van onderstaande concrete aanbevelingen en een toelichting daarop, wil de FOBID daarom vanuit haar ervaring wijzen op verschillende aspecten die bij de omzetting van de EG-richtlijn aan de orde zouden moeten komen om dit doel te bereiken.

Kerntaken van bibliotheken zijn selecteren, ontsluiten, beschikbaarstellen en conserveren van informatie.

Willen zij deze taken in de informatiemaatschappij kunnen blijven uitoefenen, dan dienen bij omzetting van de EG-richtlijn in de Nederlandse wetgeving onderstaande aanbevelingen verwerkt te worden.

1. Uitzonderingen en beperkingen op de exclusieve rechten van rechthebbenden moeten zodanig worden vastgelegd dat bibliotheken een wettelijke basis geboden wordt voor de uitoefening van de kerntaken waarbij de ruimte die de EG-richtlijn hiervoor laat zoveel mogelijk wordt benut.
2. Beperkingen op de exclusieve rechten van rechthebbenden moeten als dwingend recht geformuleerd worden.
3. Beperkingen op de exclusieve rechten van rechthebbenden moeten met voldoende flexibiliteit geformuleerd worden.
4. Handelingen nodig voor selectie van auteursrechtelijk beschermd materiaal ten behoeve van de collectievorming dienen niet onder een intellectueel eigendomsrecht gebracht te worden.
5. Preservering van divers analogoog en digitaal auteursrechtelijk beschermd materiaal moet zonder toestemming van de rechthebbenden mogelijk zijn.
6. Bibliotheken moeten indien er sprake is van technische beveiligingen, de mogelijkheid hebben de technische beveiligingen indien dit nodig is voor hun kerntaken, te kunnen omzeilen. De techniek mag niet de omvang van de bescherming van rechthebbenden bepalen.
7. Bibliotheken en bibliotheekgebruikers moeten gedefinieerd worden als rechtmatig gebruikers in de zin van de Databankenwet.

Achtergrond aanbevelingen bibliotheken

AD 1 Wettelijke uitzonderingen en beperkingen

Volgens de FOBID moet ieder lid van de maatschappij voldoende toegang hebben tot informatie die via digitale dragers en/of elektronische verspreidingsmiddelen wordt aangeboden.

Het opnemen van uitzonderingen en/of beperkingen op het auteursrecht of de naburige rechten van rechthebbenden in de wet is een manier om dit te bereiken. Zo worden minimum garanties voor gebruik voor bibliotheken en haar gebruikers wettelijk verankerd.

De uitzonderingen en/of beperkingen op het auteursrecht of de naburige rechten zouden niet voor alle taken van de bibliotheken hoeven gelden. Alleen de handelingen noodzakelijk voor het uitoefenen van de kerntaken van de bibliotheken zouden onder uitzonderingen en/of beperkingen van het exclusieve recht van rechthebbenden moeten vallen.

In de wet dienen die wettelijke uitzonderingen en/of beperkingen die voornoemde handelingen mogelijk maken te worden opgenomen zodat de uitoefening van de kerntaken voldoende wettelijke basis gegeven wordt. De ruimte die de EG-richtlijn biedt voor uitzonderingen en beperkingen moet zoveel mogelijk worden benut.

De bibliotheken zijn zich ervan bewust dat uitzonderingen voor hen van invloed kunnen zijn op de normale exploitatie van informatie. Het toekennen van uitzonderingen aan bibliotheken zal dan ook afgewogen moeten worden. Er zal een evenwicht gevonden moeten worden tussen de rol van bibliotheken in de informatiemaatschappij en het nadeel dat wellicht wordt toegebracht aan de belangen van rechthebbenden.

AD 2 Opzij zetten uitzonderingen

Bibliotheken willen wettelijk vastgelegd zien dat zij ter uitoefening van hun kerntaken ongevroegd toestemming hebben bepaalde handelingen uit te oefenen. Tevens vragen bibliotheken hierbij om een wettelijke bepaling op te nemen ter voorkoming dat wettelijke uitzonderingen en/of beperkingen bij contract kunnen worden opzij gezet.

De FOBID vraagt hierom omdat de FOBID een beperkt vertrouwen in de markt heeft. De gebruikers van informatie vormen een heterogeen gezelschap waardoor zij moeilijk een sterke vuist kunnen maken ten opzichte van informatieproducenten. Door de beperkte macht van gebruikers kan sprake zijn van een ongelijkwaardige positie tussen gebruiker en producent. Het gebruik van onevenwichtige standaardlicenties weerspiegelen veelal deze ongelijkwaardige positie. Informatiegebruikers krijgen slechts beperkte toegang die voorbij gaat aan haar door de wet toegestaan mogelijk gebruik. De positie van gebruikers in relatie tot informatieproducenten is ook verzwakt door de monopoliepositie van veel uitgevers van vooral in sectoren van de bètawetenschappen. Ontwikkelingen als concentratie en internationalisering op de informatiemarkt versterken deze tendens verder. Om ervoor te zorgen dat handelingen ter uitoefening van kerntaken voor bibliotheken gehandhaafd worden, is het van belang dat uitzonderingen bij wet bepaald niet door een contract opzij gezet kunnen worden.

Bibliotheken gaan niet aan de belangen van de producenten van informatie voorbij. Zij hebben aandacht voor de gemakkelijke kopieerbaarheid, manipulatie en distributie van opgeslagen digitaal materiaal. Zij erkennen dat indien door het verveelvoudigen van materiaal afbreuk wordt gedaan aan de normale exploitatie van het werk en de gerechtvaardigde belangen van de rechthebbenden op een ongerechtvaardigde manier geschaad worden, afspraken over het gebruik van het werk contractueel vastgelegd moeten worden. Het vinden van een juiste balans tussen het belang van de rechthebbenden en de bibliotheek staat hierbij voorop. Daarbij merken de bibliotheken nog op dat de stelling dat ieder lid van de maatschappij voldoende toegang moet hebben niet impliceert dat de toegang tot informatie niets hoeft te kosten. Echter de prijzen die betaald worden aan rechthebbenden moeten redelijk en billijk zijn.

AD 3 Voldoende flexibele uitzonderingen

De FOBID bepleit dat de door haar gewenste beperkingen op het uitsluitende recht van de rechthebbenden met voldoende flexibiliteit geformuleerd worden. Uitvoering van de kerntaken van bibliotheken moet niet onnodig belemmerd worden door zeer restrictief geformuleerde bepalingen. Hierbij haakt de FOBID aan bij de aanbevelingen van Krikke¹ in haar studie over het bibliotheekprivilege in de digitale omgeving.

AD 4 Handelingen niet onder een intellectueel eigendomsrecht brengen.

Krikke stelt in haar studie dat voor het uitoefenen van de kerntaken door bibliotheken en het raadplegen van beschermd materiaal door bibliotheekgebruikers, tijdelijke verveelvoudigingen (zo ver mogelijk) buiten de exploitatiesfeer van rechthebbenden moet worden gebracht. De FOBID onderschrijft deze aanbeveling ten volle.

selecteren en ontsluiten

Handelingen ten behoeve van de collectievorming zoals het selecteren en toegankelijk maken van beschermd gedrukt materiaal, vallen in de huidige situatie niet onder bepalingen van het auteursrecht of de naburige rechten. Voor deze handelingen met betrekking tot elektronisch materiaal wordt wel toestemming van de rechthebbenden vereist. De FOBID vindt echter dat de media waarop het materiaal opgeslagen wordt en is, niet van belang mogen zijn voor het al dan niet mogen selecteren en ontsluiten van dit materiaal. Bibliotheken willen dan ook hiervoor dat ook in de informatiemaatschappij geen voorafgaande toestemming aan de rechthebbenden gevraagd hoeft te worden. Het adagium dat in de nota Elektronische snelweg is geïntroduceerd "wat off-line geldt, moet ook on-line gelden" moet ook in de wetgeving met betrekking tot bibliotheken uitdrukkelijk worden nageleefd.

¹ Krikke, J.J., Het bibliotheekprivilege in de digitale omgeving. Kluwer, Deventer, 2000

beschikbaar stellen

Door uitleen van materiaal voldoen bibliotheken in belangrijke mate aan de functie van informatieverschaffing aan het publiek. Tegen betaling van een redelijke vergoeding stellen alle bibliotheken auteursrechtelijk beschermd materiaal voor een beperkte tijd en zonder (in)direct economisch of commercieel voordeel ter beschikking.

Voor het beschikbaar stellen van de fysieke collectie van een bibliotheek hoeft geen toestemming aan de auteursrechthebbenden gevraagd te worden. Voor beschikbaarstelling van digitaal materiaal is echter wel toestemming nodig. De EG-richtlijn laat toe dat Lidstaten een uitzondering maken voor het ter plaatse raadplegen van digitaal materiaal. Deze uitzondering moet volgens de FOBID ten volle benut worden. De FOBID meent dat digitale exemplaren net als de fysieke exemplaren, ter plaatse en online via een intern netwerk van de bibliotheek raadpleegbaar moeten zijn. Ter plaatse in een bibliotheek moet raadplegen altijd mogelijk zijn.

Het beschikbaar stellen van digitaal materiaal op afstand moet eveneens mogelijk zijn, zij het dat de voorwaarden waaronder eventueel nader besproken moeten worden met de rechthebbenden. De FOBID acht het noodzakelijk dat bibliotheken de vrijheid krijgen om voor niet-commerciële doeleinden, zonder belemmering ten aanzien van omvang en duur, materiaal ter beschikking te kunnen stellen voor raadpleging op afstand.

kopiëren

Kopiëren is een vorm van beschikbaar stellen. Artikel 16b Auteurswet staat toe dat voor eigen oefening, studie of gebruik een verveelvoudiging wordt gemaakt van het analoge materiaal uit de collectie van een bibliotheek. Voor dit doel staan in vrijwel alle bibliotheken kopieerapparaten ter beschikking aan gebruikers van de bibliotheek. Op grond van de EG-richtlijn kunnen Lidstaten een uitzondering opnemen voor het maken van een privé kopie mits tegen betaling van een billijke compensatie. Om te voorkomen dat de vrije stroom van informatie stopt, is het van groot belang dat het maken van privé kopieën zonder toestemming van de auteursrechthebbenden mogelijk blijft. Bij de bepaling van de hoogte van de billijke compensatie hiervoor stelt de FOBID dat rekening gehouden moet worden met de verschillende omstandigheden van elk geval. Bij de beoordeling van de verschillende omstandigheden dient het nadeel dat rechthebbenden mogelijk lijden, te worden meegenomen. De vraag door en voor wie en ten behoeve van welk doel een kopie wordt gemaakt zal hierbij in overweging dienen te worden genomen. Daarbij dient overweging 35 van de EG-richtlijn ten volle benut te worden.

Voor wat betreft het aanbieden van faciliteiten door bibliotheken voor het maken van kopieën van beschermd materiaal dienen geen wettelijke grenzen te worden gesteld. Over de mate waarin de kopieerfaciliteiten worden aangeboden, kunnen volgens de FOBID afspraken worden gemaakt. (Gelijk Krikke).

document delivery

Document delivery is het op verzoek verstrekken van documenten aan een derde. Het is een verveelvoudiging van beschermd auteursrechtelijk materiaal. Bibliotheken gaan ervan uit dat document delivery in de huidige wetgeving is toegelaten op grond van artikel 16b Auteurswet. Voor een uitzondering als artikel 16b van de Nederlandse Auteurswet blijft door de EG-richtlijn in toekomstige wetgeving ruimte, maar ook hierbij is deze mogelijkheid naar keuze van de Lidstaat. Bibliotheken wensen dat document delivery voor zover het de uitoefening van de kerntaken betreft, in de toekomst mogelijk blijft, voor zover de normale exploitatie van het auteursrechtelijk beschermd werk hier niet door gehinderd wordt. Voor levering van reprografisch materiaal achten bibliotheken minder hoge tarieven op zijn plaats indien door de documentleverantie geen direct of indirect voordeel wordt beoogd. Bij het vaststellen van een vergoeding voor levering van digitaal opgeslagen materiaal moet naar mening van de bibliotheken rekening worden gehouden met een al dan niet commercieel doel dat met de documentleverantie wordt gediend.

AD 5 Preservering divers analoog en digitaal auteursrechtelijk beschermd materiaal

Bibliotheken dienen hun taak als bewaarder van cultuur en wetenschappelijk erfgoed waar te kunnen maken door over de wettelijke mogelijkheid te beschikken een kopie te kunnen maken voor archiverings- en preserveringsdoeleinden. Ook moeten bibliotheken en hun gebruikers deze archiefkopieën kunnen raadplegen. Dit geldt niet alleen voor werken vallend onder het auteursrecht en de naburige rechten maar ook voor preservering van databanken die vallen onder de Databankenwet.

De FOBID heeft bij de totstandkoming van de Databankrichtlijn en de uitwerking van deze richtlijn in de Nederlandse wetgeving gepleit voor het opnemen van een bepaling waardoor het de bibliotheken toegestaan zou zijn een kopie van auteursrechtelijk beschermd werk te maken omwille van het behoud van het materiaal. In een kamerbreed gesteunde motie (TK 26108-10) heeft de Tweede Kamer die wens gesteund. De bibliotheken vragen de minister nu zijn toezegging gestand te doen uitvoering te geven aan die motie. De EG-richtlijn laat een uitzondering voor preserveringskopieën toe. Voor archiveren en het duurzaam bewaren van analoog en/of digitaal cultureel of wetenschappelijk erfgoed achten de bibliotheken een voorziening noodzakelijk.

AD 6 Omzeilen technische beschermingsmaatregelen

De EG-richtlijn introduceert de mogelijkheid van bescherming door technische maatregelen. De FOBID is geen voorstander van deze nieuwe, extra beschermingslaag. Door de aanstaande technische bescherming is het de vraag of de nieuwe media nog wel voor het grote publiek toegankelijk zijn. De FOBID stelt nadrukkelijk dat de door de EG-richtlijn voorgestelde technische bescherming geen belemmering mag vormen voor de uitoefening van de kerntaken van de bibliotheken. Een regime van technische bescherming is alleen dan aanvaardbaar indien een aantal basisvoorwaarden wordt opgenomen. Zo mogen allereerst de mogelijkheden van de techniek niet absoluut doorslaggevend zijn. Bescherming dient te komen van de wet en niet van de techniek. Verder mag de maatschappelijk gewenste situatie en de bestaande praktijk niet onderhorig worden aan hetgeen op een gegeven moment technisch mogelijk zou zijn. Zonodig dient te worden voorzien

in een beperking op grond waarvan bibliotheken wordt toegestaan technische beschermingsmaatregelen te omzeilen om te bezien of de bibliotheek een gebruiksrecht op een werk wenst te verkrijgen. (Zo ook Krikke).

De maatregelen die door Nederland genomen moeten worden om ervoor te zorgen dat bibliotheken bij werken of andere zaken die technisch beschermd zijn hun kerntaken kunnen blijven uitoefenen, dienen eenvoudig hanteerbaar te zijn. Daarbij moeten zij zonder administratieve rompslomp in de bibliotheekpraktijk uit te voeren te zijn. Mogelijk valt te denken aan een door de Nederlandse wetgever opgelegde verplichting onbeveiligde exemplaren bij de Koninklijke Bibliotheek en/of een aantal aan te wijzen bibliotheken te deponeren, zodat toegang voor het publiek gewaarborgd blijft. De te nemen maatregelen dienen daarbij voor alle uitzonderingen en/of beperkingen te gelden die de EG-richtlijn toestaat.

AD 7 Bibliotheekgebruikers rechtmatig gebruikers

De Databankenwet kent bepalingen over de rechtmatig gebruiker van de databank die aan het publiek ter beschikking is gesteld. Uit de memorie van Toelichting bij het wetsvoorstel is niet duidelijk wie allemaal als rechtmatig gebruiker aan te merken zijn. Wil de bibliotheek toegang kunnen blijven bieden tot informatie dan dient duidelijk te zijn dat niet alleen de bibliotheek maar ook de ingeschreven gebruikers en bezoekers van de bibliotheek vallen onder het begrip rechtmatig gebruiker.

Voor reacties op en vragen over dit document kunt u zich richten tot:

FOBID Juridische Commissie
Wilma Mossink e-mail: wilma.mossink@ou.nl

FOBID Juridische Commissie
p/a Stichting SURF
Postbus 2290
3500 GG Utrecht
www.surf.nl/fobid